

מראי מקומות - בבא מציעא ס"ג

- (א) **צא ועשאן עלי כשער של עכשיו... כולם אם יש לו מותר אין לו אסור - ואין מבואר בהברייתא אם הא דצריך להיות יצא השער הוא דוקא היכא דאין לו, או דלמא אף אם יש לו צריך להיות דיצא השער. וכ' הרמב"ן (סב):** "מעמידין מלוה ע"ג פירות, והוא דיש לו, ואע"פ שלא יצא השער", ומה דנקט ר' אושעיא כשער של עכשיו, היינו לומר שאע"פ שיצא השער, אם אין לו אסור, דאין העמדת מלוה כלוקח במעות ממש. וכ' הרשב"א דטעם הרמב"ן הוא דכל המעלה של יצא השער הוא רק משום דעל ידו יכול לקנות החטין מאחר בשער זה. אולם אם יש לו, ואי"צ לקנות כלל, א"כ מה לי אם יצא השער או לא. אולם ע' בספר התרומות (מ"ו, ה', ח') דכ' "והוא שיעשם על עצמו כשער שבשוק", ומיירי כשיש לו חטין, ומשמע דחולק על הרמב"ן. ותמה הגידולי תרומה עליו, מה יהי הסברא בזה. וע"ש דכ' דאולי אי"ז כוונת הבעה"ת, אלא בא לומר דהיכא דהשער קצוב וידוע, צריך שיעשה לו כאותו שער ולא בפחות, דאל"כ, הרי נראה דמוזיל לו המחיר בשביל המתנת מעות, ואסור.
- (ב) **כולם אם יש לו מותר - ע' ברמב"ן שדייק בדברי הרמב"ם דס"ל דמאי דאמרי' דאם יש לו מותר, היינו דיש לו כל כשיעור כל החטין שלקח ממנו, ולא אמרי' בהא דאם יש לו טפה א' דפוסק עלי' כמה טיפין. וביאר החוות דעת (קס"ג, א'),** דאף דאמרי' בלוה סאה בסאה דיכול ללוות על טפה א' כמה טיפין, היינו משום דבאמת אין הטיפין נחלטים לרשות המלוה, וא"כ שפיר יכול הלוה ללוות על טפה א' כמה טיפין, משא"כ כאן, דעושה אותה בתורת קנין ממש, א"כ הו"ל הפירות נעשין באמת ברשות המלוה, וא"כ שוב אין שייך ללוות עליה עוד פעם. וכל זה לדעת הרמב"ם, אבל דעת ר' יהונתן (הובא בשטמ"ק עה. ד"ה טפת) הוא דבאמת גם בכה"ג יכול ללוות כמה טיפין על טפה א' של יין.
- (ג) **יש לו מותר - פרש"י דהו"ל כמוקר ברשותי' כיון דקני עכ"פ לענין מי שפרע. וכ' בהגהות הגר"א דזהו ג"כ שי' הרמב"ם, אבל הראב"ד ושאר ראשונים ס"ל דאינו קונה אף לענין מי שפרע. וע' בהגהות הגר"ש דהביא דמבואר במקו"א דהקנין לענין מי שפרע לא מהני אף לדינים דרבנן, ושאיני נידון דידן דקל אפי' מסתם דין דרבנן, דהא דרך מקח הוא ובעצם אין שייך מקח כלל, והחמירו רבנן, ולכן אפי' בקנין כל דהו סגי.**
- (ד) **אין לו אסור - ע' בבית יוסף (יו"ד קס"ג, א') דדייק מדברי רש"י בסוגיין דס"ל דמה דאמרי' אין לו אסור, היינו אפי' אם יש לו מעות של עצמו, אבל כיון דאין לו חטים, וגם המעות שיש לו לא נתן לו הלוקח עכשיו, א"כ זה לא נחשב יש לו, ואסור. אבל הביא דעת הרא"ש (סי' ז') דכ' דאין לו היינו דאין לו לא חטים ולא מעות, ומדוייק דאם יש לו מעות, אפי' מעות של עצמו, דמהני ומותר [והסברא פשוט, משום דלמעשה יש לו במה לקנות חטין עכשיו, ושי' רש"י צ"ע].**
- (ה) **ומאי לקח, לקח בהלואתו - ע' בפרש"י דפי' דלא גרסי' כן, אולם ע' בנמוקי יוסף (לד: בדפיו) דכיון דבכל הספרים גרסי' לה, א"כ שמעי' מינה דכי אסרי' כשאין לו יין, היינו דוקא היכא שלקח ע"י הלואתו, אבל אם מעיקרא שבא באיסרו מתחלה, שנתן דמים לקנות ממנו חטין, מותר לפסוק לו יין, כיון שיצא השער וכאילו בא איסרו על היין הוי ושרי, דכל דרך מקח וממכר אבק רבית הוא, והקלו בו בענין זה שהוא פירות בפירות. וביאר הפני יהושע דבריו, דאין לומר דטעם ההיתר הוא משום דהוי כאילו מעיקרא נתן האיסר על היין, אלא דאי"ז נתינת טעם כלל, אלא דביאור גדר הדין הוא, כמו דאם נותן האיסר על היין מותר, ה"ה לבא מחמת החיטין נמי שרי, והטעם הוא דכיון דדרך מו"מ הוא, ועכשיו נמי בשעת פסיקת היין לא זקף דמי החטין במלוה, א"כ אין כאן שם הלואה כלל, והו"ל כמחליף פירות בפירות.**

(ט) **צד א' ברבית מותר- העיר הראב"ד, מהו** ההיתר להלוקח לאכול הפירות, הרי אולי לא יהיו שלו, דאולי יפדנו הלוח [ונכראה דלא הי' ק' לו מצד דיני רבית, רק מדיני חו"מ, ומשמע דמצד דיני רבית דס"ל כמש"כ לעיל, דרבית על הצד אינו רבית כלל לפי ר"ן]. וכ' דאה"נ, צ"ל דמיירי דהמוכר אינו מקפיד ונותן לו מהם, אבל אה"נ, אם הוא נוטל מעצמו הרי הוא חשש גזל. אולם הריטב"א כ' דכיון שמכר לו מעכשיו, וכבר זכה בגוף ובפירות, לכן יכול לאכול הפירות, אבל אם לא הי' זוכה בגוף ובפירות, אז לא יהי' הלוקח יכול לאכול פירות בכלל.

(י) **דא"ל שקילא טיבותיך וכו' מאי אהנית לי-** העיר הפני יהושע, הא מהני לי' דאם היו קונים בהיני ושילי הי' אחריות התבואה עליהם, ועכשיו האחריות הוא על המוכר. ותי' דמ"מ לא אכפ"ל בזה, כיון דעיקר מה שנראה כרבית היינו משום שנתייקרו, ובהא לא אהני לי' מידי. ובהגהות הגרי"ש אי' דהעצם קבלת אחריות אין שייך להיות רבית, לפי שבכל הלואה כן הוא, דהאחריות על הלוח ולא על המלוה, ולא אמרי' דבכל הלואה איכא רבית, אע"כ דכל מה שנהנה המלוה מעצם מציאות ההלואה, אי"ז רבית. אלא דק' דמצד הקבלת אחריות שיש להלוה, עכ"פ בטל סברת שקולי טיבותיך, וממילא ע"י היוקר יהי' רבית [ולכאו' בזה לא שייך ליישב כהפנ"י], וסיים וי"ל.

(יא) **אלא לקבולי עלי' מי שפרע- אי' בהגהות הגרי"ש דלכאו' מכאן ראי' לשי' רש"י והרמב"ם דרק אם קני לענין מי שפרע שרי משום רבית, אף להראב"ד ודעימי' יקשה מה שייך הך שמעתתא כאן. וכבר הובא ראי' זו בהשטמ"ק בשם שיטה, אולם דחה דיכולין לומר דאגב דנקט רבה ור' יוסף דאמרי תרוייהו נקט זה ג"כ, ובאמת אין שייך לרבית כלל.**

(יב) **לקבולי עלי' מי שפרע- כ' הריטב"א, דמה** דשייך מי שפרע הוא רק היכא דיש לו, אבל היכא דאין לו, אין שייך ע"ז מי שפרע. וכ' דמ"מ כשפוסק על הפירות עד שלא יצא השער אסור משום רבית כשהוקרה הפירות, ואע"פ שהי' יכול לחזור מתנאו (וא"כ לכאו'

(ו) **דאמר ר' ינאי, מה לי הן מה לי דמיהן- ע'** בתוס' שהביא מהרשב"ם דדוקא יין מותר, אבל מעות אסור. אבל הביא מר"ת דחולק ע"ז וס"ל דר' ינאי ס"ל דאפי' מעות מותר. וכ' הרא"ש (ז') דנ"ל כדעת הרשב"ם, דאי ס"ד דר' ינאי שרי אף למישקל דמי, מנ"ל לגמ' דרב אסר למישקל אף פירי דפריך לי' מברייתא דר' אושעיא.

(ז) **בשמשך- כ' תוס' דמשיכה זו אינו לקנות קנין** גמור, אלא רק בנוגע לענין היתר פיסוק [ולכאו' יש להעיר קצת, א"כ מהו ק' הגמ' אם בשמשך צריכא למימר, הרי לכאו' חידוש הוא זה דמהני משיכה כזה דאינו קנין גמור, ואולי משמע דהחי' אינה דהמשיכה מהני, וצ"ע בזה]. וכ' הפני יהושע דמה שהוכרח תוס' לזה הוא משום דאי הוה קנין גמור, א"כ אם שוב מכרם או אכלם המוכר מדעת הלוקח, א"כ שוב הו"ל כחוזר והלוה לו דאסור משום סאה בסאה, ואם שלא מדעת הלוקח הו"ל גולן.

(ח) **הא מני ר"י היא דאמר צד א' ברבית מותר-** הק' המעיני החכמה (ד"ה בא"ד וא"ת), כיון דלמעשה אם לא יהב לי' לזמן שקצב עמו הוה הלואה גמורה, ואיגלאי מילתא דרבית גמורה הוה, א"כ נהי דמעיקרא אפשר שיאכל בהיתר, מ"מ ספיקא דאורייתא הוה, דמ"ש ספק איסור רבית או שאר ספק איסור, וא"כ איך יאכל הפירות שהם ספק רבית [ולכאו' הפשטות הוא דאי"ז ספק רבית, אלא דרבית שהוא רק על צד א' בעצמותו אי"ז רבית, דרבית צריך להיות דוקא ודאי הרוחה משום ההלואה, ואולי כאן גרע טפי, דעל הצד שיש כאן הלואה יש כאן ודאי רבית, ויש לפלפל בזה]. וצידד דאולי א"ש טפי לפי שי' הרמב"ם דספק דאורייתא לחומרא רק מדרבנן, ואפשר דלענין ממונ' לא החמירו. וכ' די"ל דכיון דעכשיו הרי השדה בחזקת המלוה, ויהי' צריך מעשה לאפקועי השדה ממנו, א"כ אמרי' דבחזקתו הוא, ואין לחוש להצד דיפדנו הלוח, ולכן מותר. וביאר דמה דס"ל לרבא דלכ"ע צד א' ברבית אסור, וברבית ע"מ להחזיר נח', היינו משום דס"ל דאיתרע הך חזקת הלוקח, שהרי מסתמא יפדנו, דלמה יפסיד בחנם דמי שויו של השדה שהוא שוה יותר מההלואה. וכיון דמסתמא יפדנו, שוב לית כאן צד א' ברבית להתיר, אלא צריכין לנקוט הצד איסור שבה, ונח' רק בנוגע רבית ע"מ להחזיר.

למה לעולם אין אנו צריכין לשאול לו אם באמת טעה. וכ' דאולי כיון דהפשטות הוא דלא טעה, כיון דלא בא בטענה, ואולי באמת הי' מבליעו תשלומי גזילה, א"כ אם ישאול לו מכלימו, וא"כ עדיף שלא לשואלו. אולי הק' דעדיין ק' בתחלת הגמ', דלא ידע הצד דמשלים לו הגזילה עכשיו, ומ"מ לא אמרי' דצריך לשאול לו, ולמה. וכ' דאולי כוות הרא"ש רק בגברא אלימא, דאמרי' דודאי לא הי' כוונתו ליתן מתנה, ובזה אמרי' דאולי הי' כוונתו להחזיר לו הגניבה, בזה אמר הרא"ש דנאמן אם בא ואמר טעיתי, ואין שואלין לו, כדי שלא להכלימו. אבל אם גברא דאינו אלימא הוא, אמרי' דודאי הי' כוונתו ליתן לו במתנה, וא"כ אם בא ואמר טעיתי אינו נאמן, וא"כ ודאי אין שואלין אותו.

(טז) **בעישורייתא וחומשייתא - פרש"י**, דהיו רגילין למנות ע"פ חמש או עשר, וא"כ אם היו עודפות הרבה, כגון נ"ה, טעה בעשיריות, דיש כאן טעות של נ' בדילוג א' (כגון בין מ' פעמים ה' לנ' פעמים ה'), ובה' העודפות טעה בין ג' לארבע. אבל אם היו עודפות על החמישיות אחת או ב' או ג' וד', שאינן מגיעות לה', לא טעה כלום, וכולם מתנה. ובביאור דברי רש"י, כ' הרש"ש דהי' מונה מא' עד ה' ואומר א', ואח"כ מונה עוד פעם מא' ועד ה' ואומר ב', וכו'. ולפ"ז שפיר מובן למה יטעה בחומשין, דהי' מפסיק ביניהן במנין האחדים, וא"כ שפיר שייך להפסיד החשבון. משא"כ לטעות בין האחדים קשה, האם יאמר ג' ג' זאח"ז, אי"ז מסתבר. וע"ע במהר"ם שייף מש"כ בזה.

הי' שייך לומר דלא עשה כלום, ומה שייך רבית ע"ז), והיינו משום דכל שאומר ועושה בדבר שיש בו רבית או אבק רבית אסור וזהו לשיטתו בסג. ד"ה אמר רב דס"ל דאפי' ביצא השער אין שייך מי שפרע באין לו, ודלא כותס' לעיל (סב: ד"ה אע"פ) דס"ל דאפי' באין לו שייך מי שפרע אם יצא השער].

(יג) **כללא דרביתא כל אגר נטר לי אסור - ויש לעי'**, מה בא ר' נחמן לחדש להלכה. וכ' השטמ"ק בשם הראב"ד דבא לאשמעינן דאפי' על שער שבשוק או ביש לו, שהוא מותר, מ"מ אם הזכיר לו שכר השימור (דהיינו, האגר נטר), אסור, דהו"ל כרבית מאוחרת. ובריטב"א אי' דבא לחדש דלא רק אגר נטר הלואה שהרויח לו עלי' זמן, אלא אפי' אוזולי גבי' במכר משום הרווחת זמן אסור. והביא בהגהות הגרי"ש מהחוות דעת, דאפי' בחוב שאינו הלואה, אלא בא מחמת איזה התחייבות, גם בכה"ג אגר נטר אסור.

(יד) **האי מאן דאוזיף פשיטי מחברי' ואשכח בי' טופיינא, וכו' - כפי גירסתנו בגמ', אין שייך כלל מימרא זו לדיני רבית בכלל, אלא נדון הוא רק בדיני חו"מ, אם צריך להחזיר הטופיינא או לא. אולם ע' ברמב"ם (מלוה ד', י"י) דכ' "או שהחזיר לו חובו ומצא המלוה יותר, וכו'". ולפי דברי הרמב"ם נמצא דר' נחמן אמר חידוש בהל' רבית ג"כ, דלא חיישינן דנתן הטופיינא בשביל רבית, ויכול המלוה להחזיק המעות אצלו, ואין איסור בדבר. וע"ש במגיד משנה דנקט בתחלה לפי גירסתנו דבציור של הרמב"ם באמת יהי' אסור להמלוה ליקח הטופיינא, דר' נחמן נקט דוקא כה"ג דהמלוה נתן טופיינא להלוה, אולם בהמשך דבריו כ' דאולי לאו דוקא, וגם לגירסתנו יהי' מותר, דלא מחזקינן אינשי להיות רשעים (ובפרט באופן שמזיקין עצמן ע"י נתינת רבית להמלוה). וע' במחנה אפרים (רבית י"ז) דכ' להוכיח מדברי הרמב"ם דהיכא דאין הלוה נותן המעות לשם שכר מעותיו, אז מותר ליתן מתנה להמלוה.**

(טו) **האי מאן דאוזיף פשיטי, וכו' - כ' הרא"ש** (סוסי"ב) "אבל אי אתי ואמר טעיתי במנין, חייב להחזיר לו". וע' במעיני החכמה שהעיר דאם יכול לטעון כן, מוכרח דאי"ז דבר ברור דנתן לו בכוונה, ואולי באמת טעה. וא"כ,